

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Румен Петров Владимирев, преподавател по наказателно и международно наказателно право;

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“, в областта на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, докторска програма Наказателно право;

Автор: Гулнур Ранилбеккызы Тургънбек;

Тема: **Основание и диференциация на отговорността на съучастниците, според наказателното право на Република Казахстан и Република България;**

Научни ръководители: Доц. д-р Юлиана Матеева и

Доц. д-р Зауре Абдукаримова.

При съобразяване със съответните разпоредби на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и правилата на Наредба №12 /чл. 52/ на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ /ВСУ/, може да се отбележи следното:

1. Общо описание на дисертационния труд и представяне на докторанта.

Със заповед на Ректора на ВСУ № 622 от 28. 09. 2023г. съм определен за член на научното жури за провеждане на публична защита на дисертационния труд на посочената по-горе тема, за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в споменатите по-горе област на висше образование, професионално направление и докторска програма. Авторът е докторант на самостоятелна подготовка на обучение в катедра „Правни науки“ към юридическия факултет /ЮФ/ на ВСУ.

Администрацията на университета и на ЮФ е представила всички видове документи и материали /дисертация, автореферат, справки, декларации и др./, необходими за законосъобразно протичане на публичната защита. От друга страна в представените материали се съдържат доказателства за спазване изискванията на чл. 24 и сл. от

ППЗРАСРБ и специално тези за проведено успешно обучение в докторската програма по наказателно право. В съответствие с условията на обучението, по темата на дисертацията докторантът е публикувал в изданията на ЮФ три броя статии, с които е участвал в летните научни сесии, проведени през 2020 и през 2021г.

Видно от представената автобиография, докторантът г-ца Гулнур е родена в Република Казахстан. През периода 1996-2000 г. е учила и е завършила държавната юридическа академия в Алмати със специалност „Право“ и квалификация „Юрист“. В периода 2003-2005г. е следвала в Таразкия държавен университет, където се е дипломирала със степен „магистър“ по специалността „Юриспруденция“. След това тя е постъпила на работа в споменатия университет, преподавайки гражданскоправна материя, като в момента изпълнява длъжността ръководител на катедрата по гражданско право и граждански процес. Публикувала е повече от 40 научни статии и много учебни материали, има и свидетелство за притежаване на обект на интелектуална собственост. Пряката ѝ работа се състои в провеждане на лекции и практически занятия, разработване на нови видове съвременни образователни програми, организиране на юридически семинари и извършване на редица други видове теоретични и практически дейности. Владее отлично казахски и руски езици, а нейният английски език е на разговорно равнище, но на свободно четене. Притежава отлични компютърни умения, изтъква като свои лични качества – отговорност, изпълнителност, ерудиция, творческо мислене и комуникативност.

2. Актуалност на темата, познаване на нейните проблеми, методи на изследването.

Трябва изрично да се отбележи, че макар да се отличава с известни специфики, темата на дисертацията се отнася до един от най-сложните и комплицирани институти на наказателното право, какъвто е институтът на съучастие в престъпление. Темата е безусловно актуална и винаги ще бъде такава, защото се отнася до класическия /известен от древността и до наши дни/ институт, който присъства във всяко наказателно законодателство. В съответствие с промяната на социално-икономическите условия в обществото, се променят не само значението и проявите форми на съучастията, но и неговите връзки и взаимодействия с многобройните действащи наказателно-правни категории, институти и отделни видове престъпления. Трябва също да се спомене, че на базата на актуалното

законодателство и съдебната практика, в националните доктрини, включително и в българската, се срещат немалко частични или сравнително пълни изследвания на проблемите относно съучастие. Но през последните десетилетия бяха приети редица международни и европейски конвенции и други задължителни актове на ЕС във връзка с противодействието срещу задружните форми на умишлена престъпна дейност и техните предписания и норми бяха транспонирани в националните законодателства на огромен брой държави, включително и в наказателните кодекси на РБ и на РК. Новите положения вече десетилетия се прилагат от съдебната практика, но в същото време се натрупаха за изясняване и немалко въпроси от теоретичен и практически характер.

След прочитане на представения дисертационен труд, за читателя става съвършено ясно, че докторантът не само добре познава проблемите, които до момента не са привличали достатъчно вниманието на теорията, съдебната практика и нормативната уредба на съучастие в УК на РК, но и задълбочено ги анализира и то в контекста на уредбата в действащия български НК, както и на българската доктрина. На основата на избраната от докторанта методика и методология на изследването, може да се констатира, че напълно са постигнати поставените в дисертацията цели и задачи.

Самата дисертация има обем от 238 страници. Структурно е изградена от увод, три глави и заключение, както и списък от 151 заглавия с използвана научна литература на кирилица /руски и български език/ и на латиница /английски език/. Бележките под линия са впечатляващ брой – 359. Изложението в главите е обособено в отделно озаглавени параграфи. В последните най напред се анализират и изясняват въпросите на съучастие от гледна точка на УК на РК и националната и руската доктрина, а след това се проследяват особеностите на НК на РБ и на българската теория. Накрая на всеки параграф, в сравнителен план се правят съответни констатации и изводи относно общите и специфичните белези на института на съучастие, предвид на неговата уредба в двете държави.

3. Съдържание на дисертационния труд.

Глава първа, която е обща и ретроспективна с четири параграфа, е озаглавена „История на възникването на института на съучастие в престъпление и неговото място в наказателното право“. **В първия параграф** се проследява историята на възникването и развитието на

института на съучастието и неговите видове и форми в Казахстан и в България. В резултат на изложеното, авторът стига до изводи, че и в двете държави съучастието се явява многостранно наказателноправно явление, с дълбоки исторически корени, което непрекъснато се развива и усъвършенства, особено в последните десетилетия. **Вторият параграф** е посветен на обективните признаци на съучастието – задружното участие на две или повече наказателноотговорни лица в извършване на конкретен вид умишлено престъпление с еднакъв за всички престъпен резултат, спрямо който деянието на всеки от участващите лица трябва да се намира в причинна връзка. На нея авторът обръща специално внимание **в третия параграф** където се приема, че деянията на лицата с различни качества на участие, се намират в пряка или непряка /косвена, опосредена/ причинна връзка с общия престъпен резултат. Последният **четвърти параграф** е посветен на субективните признаци на съучастието, които се свързват с т.нар. общ умисъл. При неговото интерпретиране авторът намира някои различия между българската и руско-казахската доктрина.

Глава втора е названа „Сравнителен анализ на видовете съучастници в престъпление и особености на квалификацията на деянията по наказателното законодателство на Република България и Република Казахстан“. **В първия** от трите параграфа се анализират общите и специални въпроси, свързани с квалификацията на деянията на съучастиците. Авторът изяснява понятието „квалификация на престъплението“, разглежда видовете съучастници, според критериите на двата вида национално законодателство. Накрая в 9 отделни точки се правят някои пространни изводи за техните особености, на някои от които ще се обърне внимание по-нататък в рецензията. Следващият **втори параграф** разглежда установяването на наказателната отговорност за съучастиците, предвид ролята им в извършване на конкретното престъпление. Във връзка с наказуемостта и на основанията за тяхната отговорност, авторът разглежда двете основни теории: първо за т.нар. акцесорна /зависима/ отговорност на подбудителя и помагача от породената отговорност на извършителя, според НК на РБ и второ - за т. нар. самостоятелна отговорност на всеки от видовете съучастници, според теорията и УК на РК. Но по-важно е, че и в двата наказателни закона отговорността на съучастиците зависи от характера /вида дейност/ и степента /конкретния принос/ на всеки от тях. Последният **трети параграф** е посветен на особеностите на наказателната отговорност при т.нар. ексцес, когато някои от съучастиците наруши съгласуваната линия на поведение и извърши нещо различно или нещо повече, извън общия

умисъл. Ексцесът бива качествен и количествен и е характерен преди всичко за извършителя /или съизвършителя/. Въз основа на направения анализ по повод на ексцеса, докторантът прави 6 конкретни изводи: за неговата изрична уредба и в двата кодекса; за това, че във всеки от тях той се тълкува в тесен контекст; еднакво е уреден и ексцесът, при което става дума за липса на вина и причинна връзка с другите видове съучастници и др.

Последната глава трета има название: „Проблеми и особености при определяне формите на съучастие въз основа на анализа на наказателното законодателство на Република България и република Казахстан“. Във връзка с уточняване на понятието „форми на съучастие“, авторът се спира на становищата на учени от двете държави, какъвто подход се спомена, че се използва при анализите във всяка глава или параграф. За случая, в **първия параграф**, въз основа на съществуващите особености, се разкрива спецификата на определението за формите на съучастие и се прави класификация на съучастието по форми. След представяне на различни гледни точки на специалисти от двете държави, авторът приема за най-ефективно традиционното деление на съучастието на видове и на форми. Основателно вниманието е привлечено от организираните форми на съучастие, които се съдържат в особената част на съответните наказателни кодекси и които имат определени количествени и качествени характеристики относно броя на участващите лица и естеството на техните взаимоотношения и деяния. Отбелязва се, че определен фактор в количествената характеристика на особените форми на съучастие представляват нормите на международните конвенции и други международни източници. Във връзка с това се интерпретират точки 36 и 33 на чл. 3 от УК на РК, наред с другите особени форми на съучастие, които се обобщават чрез названието „организирана група“. В следващия **втори параграф** се разглеждат проблемите на квалификацията на груповите форми на съучастие, с оглед подобряване на правоприлагащата практика. Констатира се, че общите подходи при квалификацията на груповите форми на съучастие в двете държави е сходна. В особената част на НК и на УК се съдържат престъпления, свързани както с обикновено участие, така и с образуване и ръководене на престъпни групи и други подобни структурни образувания за последваща престъпна дейност. Авторът посочва също, че в съдебната практика възникват редица спорни въпроси като тези: свързани с квалификацията на деянията в извършителство и съизвършителство; на подбудителските и помагаческите деяния; при ексцеса; за значението на личните

обстоятелства за отговорността; за съучастието при усложнена престъпна дейност; при престъпленията извършени от две или повече лица и др. В заключителният **параграф трети** са разгледани особеностите на наказателната отговорност при извършване на престъпление от „група лица“ по наказателните закони на РК и РБ, с оглед диференциация на отговорността. По-нататък се констатира, че еднакво се отчита и се признава доброволния отказ при съучастие, който изключва наказателната отговорност на действалия според неговите законови предписания. От друга страна се констатира, че при реализацията на породената наказателна отговорност, съдилищата на двете държави прилагат еднакви или сходни принципи и правила.

В **заклучението** на дисертационния труд се обобщават получените научни резултати, които разкриват, че между наказателните закони на двете държави съществуват повече прилики, но има и различия по повод диференциацията на отговорността на съучастниците. Тези резултати са очертани накратко в 10 точки, по някои от които ще се вземе отношение при очертаване на приносните моменти, както и бележките и препоръките към докторанта.

4. Приноси и приносни моменти в дисертационния труд.

Може убедено да се твърди, че в дисертационния труд „Основание и диференциация на отговорността на съучастниците, според наказателното право на РБ и РК. Сравнителноправен анализ“, се съдържат различни по характер и значимост приноси и приносни моменти.

Преди всичко трябва да се спомене, че темата е изключително сложна и трудна, защото се отнася до един от най-комплицираните институти изобщо и в частност в наказателното законодателство на двете държави. Това произтича от неговата същност, свързана със възможността за задружно участие на две или повече лица в осъществяване на едно умишлено престъпление. От друга страна, допълнителни усложнения възникват и по повод на сравнителноправния анализ на уредбата на съучастието в двата наказателни закона, където се установяват определени различия. Като цяло обаче трябва да се отбележи положителния факт, че дисертационният труд е първото и единствено съчинение, в което критично и задълбочено се установяват и общите черти и спецификите в уредбата на съучастието в РБ и РК.

Няма да бъде пресилено да се каже, че във всяка глава и параф на изложението, може да се установят по-общи или по-конкретни приноси, например:

- висока оценка заслужава параграфът за историческото развитие на института на съучастие в двете държави;

- особено впечатлява и анализът на теоретичните източници на автори от Казахстан, Русия и България за изясняване и решаване на поставени в труда проблеми;

- може да се споделят и предложенията за промени де леге фенда в УК на РК, относно приемане на дефиниция за ОПГ и нейното включване в закона по подобие на чл. 93, т.20 от българския НК ; също предложенията за промяна в чл.3, т.36 и т.33 от УК на РК /за транснационална престъпна общност и за терористична организация/; също така за уточняване съдържанието на понятието „организирана група“ и др.

- прави впечатление, че поначало докторантът борави много професионално с българския НК и представя ясно и точно становищата на българските автори относно същността и особеностите на съучастие;

- изтъкнати са еднаквите или подобни принципи като напр. за определяне на наказанието, за водещата роля на обществената опасност, сходства във видовете наказания, еднакъв ред за реализиране на породената наказателна отговорност, еднакво действие на принципа на индивидуалната /персоналната/ отговорност и др., което показва, че двата кодекса са достатъчно близки, но съдържат и различия относно уредбата на съучастие, които са показани в таблица №3 /с. 110-111/. Отделен е въпросът, че основните коментирани разлики в двете нормативни уредби се отнасят до отсъствието в НК на РБ на фигурата „организатор“, както и на възприемане на т.нар. акцесорна /зависима/ наказателна отговорност за подбудителство и за помагачество от отговорността на извършителя.

- като определен принос трябва да се спомене и за използваните в дисертацията 5 таблици и 12 диаграми, които са относително точни и безусловно спомагат на читателя да бъде улеснен при възприемане на вижданията и тезите на докторанта. В този смисъл е необходимо да се подчертае, че дори и да се окажат спорни или несподелими, всички виждания и научни тези на докторанта са негово лично дело и е изключено да се установи каквото и да било плагиатство;

- Накрая може да се изрази убеденост, че дисертацията с нейните академични резултати, несъмнено ще бъде полезна за студентите по право,

както и за всички юристи от теорията и съдебната практика. Тя може да представлява интерес за всеки любознателен читател, защото е написана ясно, предметно и на точен и разбираем език. Ето защо предлагам трудът да бъде издаден като монография, след като се съобразят бележките на журито и на дисертацията бъде направена още по-прецизна научна и стилова редакция.

5. Критични бележки и препоръки.

Разбираемо е, че както към всеки интелектуален продукт, какъвто е и настоящото научно съчинение, могат да се отправят критични бележки и препоръки за неговото бъдещо подобряване. В случая повечето от тях имат общ или редакционно-технически характер, но те съвсем не се отнасят до маловажни и незначителни неща. Като се следва последователността на изложението, може да се спомене за някои установени непрецизности:

- В параграфите на глава Първа и сл., когато се борави с дефиницията за съучастието /чл.27 от УК на РК/, изрично не се изяснява законовото понятие на съчетанието „задружно /съвместно/ участие ...“. Неговото изясняване несъмнено би обогатило анализа на понятието за съучастие, защото задружното участие на повече лица е особено важен и съществен елемент от неговото съдържание. На с.48 горе, примерът не показва, че самият пътник не действа умишлено да се причини вредоносен резултат, а по-скоро, че връзката пътник-водач е едностранна, което обаче не би трябвало да изключва наличието на съучастие между тях, поради наличие на причинна връзка и умишлена вина при осъществяване деянието на пътника. На с. 57 долу и с.58 - мисля, че примерът за помагачество с евентуален умисъл не е точен, а умисълът е по-вероятно да е бил пряк, защото в случая действа правилото, че „съзнаването на неизбежността на резултата е равнозначно на неговото искане“. Тук ще добавя още, че на с. 11, т. 4, чието съдържание се среща дословно и на други места, всъщност се оказва не само е неясно, но и може да се схваща превратно и затова задължително трябва да се редактира.

- В параграфите на глава Втора, при изясняване същността на всеки от видовете съучастници /с. 82 и сл./, считам, че не би било удачно предложението за разширяване на техните законови дефиниции. На с. 84 и на др. места се твърди, че критерий за делението на съучастието на видове според НК на РБ, се прави предвид характера и „степената“ на участие. Последната /и самата норма на чл.21, ал. 1 НК/ не е критерий за обособяване на видовете съучастие /такава е разпоредбата на чл. 20 НК/, а

е свързана с тяхната наказуемост, като отразява конкретния принос на всеки от участващите лица в конкретното престъпление. На с. 101 горе в таблицата се е получило смесване на данни за подбудителството и за помагачеството и това очевидно представлява редакционно-технически пропуск, който трябва да се отстрани. Но отново ще повторя, че поначало смятам, че не е необходимо да се разширяват споменатите законови дефиниции в УК на РК, а по-скоро има нужда те да се усъвършенстват, чрез акцентирание върху естеството на техните улесняващи деяния, за сметка на предвидените в нормите начини /способи/, чието лимитативно изброяване, ограничава възможностите за пълно и цялостно участие в престъплението.

- Особено искам да отбележа, че в параграфите на глава Трета, когато се интерпретират формите на съучастие, най-ярко се забелязва огромния, според мен проблем, който пречи за адекватно изясняване същността и съдържанието на съучастието в престъпление. Независимо от тясната връзка помежду им престъплението и съучастието са отделни и самостоятелни категории /и институти/ на наказателното право. В теорията и съдебната практика те не винаги биват внимателно диференцирани и достатъчно отграничавани, а често и неусетно при изясняване на техните елементи, се стига до смесване и отъждествяване на категориите престъпление и съучастие. Това се постига чрез произволно и превратно използване на елементи от съдържание на едната категория за обясняване на другата. За съжаление това се установява в немалко съчинения по темата, включително и на много места в дисертационния труд. Например на с. 180 се твърди, че цит. : „По своята природа груповите престъпления - това е самостоятелна форма на съучастие“. А на с. 197 се казва, че цит.: „Съучастието като особена форма на престъпна дейност...“. Дори заглавията на параграфи 2 и 4 на гл. първа са назовани съответно „Обективни признаци на съучастието...“ и „Субективни признаци на съучастието...“, което като съчетание се употребява на много други места в дисертацията. В случая по повод на съучастието /вместо да се говори за негови „белези“ или „особености“/ се употребява терминът „признаци /признак/“. Както е известно, това е термин, свързан с изясняване същността и съдържанието на състава на престъплението, т.е. считам, че този термин е свързан и трябва да бъде свързан не с другите видове наказателноправни категории, а само и единствено с категорията „престъпление“.

Цитираното по-горе изречение на с. 197 има продължение а именно, че престъплението в съучастие цит: „... е повече общественоопасно, в

сравнение с престъпната дейност на едно лице.“. Това налага важното уточнение, че въпросът трябва да се решава не принципно, а конкретно. Затова твърдението ще бъде вярно, само ако при конкретно извършеното престъпление в съучастие, са били реализирани предимствата на задружния способ, като участващите лица са постигнали синхрон, бързина и ефективност при осъществяване на престъпния процес. Ако обаче вместо това, съучастниците са си пречили и са забавили или намалили неговата ефективност, горното твърдение не може да бъде вярно, когато при равни други условия, за разлика от недостатъчно съгласуваните действия на съучастниците, се е оказало, че един самостоятелен извършител е осъществил даденото престъпление изключително „перфектно и професионално“. Отделен е въпросът, че фактът на повече участвали лица дава по-голяма възможност за разкриване на самото престъпление, за пълно и прецизно провеждане на досъдебното производство по събиране на доказателствата и за това съдът да определи в рамките на предвиденото, конкретното наказание на всеки съучастник в съответствие с характера и степента на неговото участие.

6. Заключение.

Направените в настоящата рецензия критични бележки и препоръки нямат такъв характер и тежест, че да доминират над приносите в дисертационния труд. Всъщност е точно обратното и затова следва да се обобщи, че са положени значителен интелектуален труд и творчески усилия, като са постигнати достатъчно съществени положителни резултати. Затова безспорно е допринесла демонстрираната отлична подготовка на докторанта по наказателно право, независимо от факта, че повече от 20 години тя е чела лекции и е водила практически занятия със студенти като преподавател и старши преподавател предимно в гражданскоправната област. Но предвид успешната защита в което не се съмнявам, академичното ръководство на Таразския държавен университет би спечелило и ако предложи на г-ца Гулнур, успешна промяна на нейното последващо творческо и академично развитие.

Въз основа на всичко посочено до тук се налага безспорния и еднозначен извод, че рецензирания дисертационен труд трябва да получи **висока положителна оценка**, като на докторанта се даде образователната и научна степен „**Доктор**“ по професионалното направление „Право“ 3.6, специалност „Наказателно право“. Ето защо **гласувам положително** и призовавам колегите от научното жури да направят същото.

23.10.2023г.

.....

Гр. София
Владимиров/

С уважение:

/проф. д-р Румен